

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2021

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 70

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 9.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO**

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe)
- Ha mohlalobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlalobuwa a se ke a abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/ Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlalobuwa a fane ka polelo e felletseng, a abelwe matshwao hafeela lentswe le nepahetseng le sehelletswa mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlalobuwa yena a fane ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabotoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 1**TEMA YA A**

- 1.1
- *Mokgatlo wa kgwebo o kgahlanong le botlokotsebe*
 - *Mokgatlo o kopaneng wa kgwebo Aforika-Borwa*
 - *Mohala wa ho thibela botlokotsebe wa Primedia.*
 - *Proudly South African ✓*
 - *Mokgatlo wa Mmuso wa lehae wa Aforika-Borwa. ✓*
- [Tshwaya tse pedi feela]** (2)
- 1.2
- ho sotha dimitara tsa motlakase hore di se sebetse hantle.
 - ho ikgulela motlakase ho seng molaong
 - ho se lefe mokitlane wa motlakase ✓
 - ho utswa dikheibole tsa motlakase ✓
- [Tshwaya tse pedi feela]** (2)
- 1.3
- Ke hobane di utswa dikheibole tsa motlakase di sa natse hore batho ba etswang opereishene ba ka nna ba shwa ha ba kgaola motlakase ka tshohanyetso. ✓✓ (2)

- 1.4 Motlakase o ka tjhesa motho eo, mme a lahlehelwa ke bophelo ba hae. ✓ (1)
- 1.5 B/Ho hloka molao mabapi le boshodu ba motlakase. ✓✓ (2)
- 1.6 Ke nnete hobane ka lebaka la bohloki ke bona ba belaelwang hore ba ka utswa motlakase. ✓✓ (2)
- 1.7 Ha se mafura a etseditsweng ho jowa ke batho mme a ka bakela batho mafu mmeleng/ Mafura a ka bolaya ya a jang hobane ha se a ho jowa. ✓ (1)
- 1.8 Boshodu ba motlakase bo ka etsa hore mabone a laolang sephethephethe a se ke a sebetsa, mme hoo ho baka dikotsi tse ngata tsa mebileng/ho baka tshubuhlellano. ✓ (1)
- 1.9 'Sebedisa o se ke wa senya'. ✓ (1)
- 1.10 Ke ho thusa ho thibela boshodu ba motlakase ka hore setjhaba se tlalehe ketso efe kapa efe ya botlokotsebe. ✓✓ (2)
- 1.11 Ke hobane e lemohile hore basebeletsi ba indaseteri ya motlakase ke bona ba thusanang le batho ba utswang motlakase. ✓✓ (2)
- 1.12 Setjhaba se ka tlaleha ketso ena ya ho utsuwa ha motlakase sepoleseng. Setjhaba se ka ikopanya ho lwantshana le batho ba utswang motlakase. ✓✓ (2)
- [Motshwayi a mamedisise karabo ya moithuti mme a mo abele matshwao hafela a bua ka thuso ya setjhaba mabapi le ho thibela boshodu ba motlakase]
- 1.13 Marothodi a mofufutso hodima hlooho ya hae. ✓ (1)
- 1.14 Metseng ya ditoropo/makeisheneng ✓ hobane ho na le matlo a atamelang haholo le ditshepe tsa motlakase. ✓ (2)
- 1.15
- Monna enwa ha a apara diaparo tsa boitshireletso tse aparwang ke batho ba sebetsang motlakaseng.
 - O tshwere dithapo tsa motlakase ka matsoho. ✓
 - Ha a palama ditepising tse tla etsa hore a fihlelle dithapo tsa motlakase habobebe. ✓
- [Tshwaya tse pedi feela]** (2)
- 1.16 Setshwantshong sena re bona monna a hokela dithapo tsa motlakase ka tsela e seng molaong ha temeng e ka hodimo ho buuwa ka batho ba utswang motlakase ka ho iketsetsa kgokahano ya dithapo tsa motlakase e seng molaong. ✓✓ (2)

- 1.17 Tjhe, ha e amohelehe hobane ho hokela motlakase ntle le molao ke tlolo ya molao e senyetsang mmuso hape e ka lebisa lefung. ✓✓✓ (3)
[Motshwai a ele hloko dikarabo tsa bahlahlobuwa tse amanang le ho sa amoheleha ha ketso ya monna enwa]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA C**

Metsi a thusa ka tshilo ya dijo tseo re di jang mme✓ a ntsha tjhefu e mmeleng wa rona✓ hape a boloka matlalo a rona a le mongobo ebile a le matle.✓ A thusa boko hore bo sebetse hantle ebile✓ a fokotsa esiti e manonyelletsong.✓ A theola boima ba mmele hore motho a ikutlwe a phetse hantle le ho✓ laola motjheso wa mmele.✓

[Mantswe a 62]**Ka sebopeho sa dintlha**

	QOTSO		DINTLHA
1	'Metsi a thusa mala ho thumisa dijo tseo re di jang. Ka thuso ya metsi dijo tseo re di jang di kgaoha dikotwana tse nyane hore di kgone ho sileha hantle mme mmele o kgone ho di monya ka potlako.'	A	Metsi a thusa ka tshilo ya dijo.
2	'Mmele ya rona e tletse ditjhefu tse bakwang ke dino tse tshikgunyang le meriana ena eo re dulang re ipolaisa yona. Metsi a thusa mmele ya rona ho ntsha tjhefu e fumanwang sebeteng, diphiong le senyeng.'	B	A ntsha tjhefu e mmeleng wa rona.
3	'Matlalo a rona a ya omella ha a se na metsi. Metsi a thusa ho boloka matlalo a rona a le moropotsana mme a shebahala.'	C	A boloka matlalo a rona a le mongobo ebile a le matle.
4	'Boko bo na le diporesente tse 80 tsa metsi. Metsi a fa boko matla a motlakase hore boko bo sebetse hantle le hona ho thusa bakeng sa mohopolo.'	D	A thusa boko hore bo sebetse hantle.
5	'Metsi a tlosa esiti e ngata e fumanehang manonyelletsong e bakang hore manonyelletso a be bohloko.'	E	A fokotsa esiti e manonyelletsong.
6	'Ka ho nwa metsi a mangata ho feta dijo tseo re di jang, mafura a mmeleng wa motho a ka fokotseha. Ka ho fokotsa mafura mmeleng wa motho, a ka bapalla hole le ngaka.'	F	A theola boima ba mmele hore motho a ikutlwe a phetse hantle.
7	'Metsi a laola motjheso o teng mmeleng wa motho hore motho a se ke a tjhesa kapa a bata ho feta tekano. Ha motjheso wa motho o nyoloha kapa o theoha haholo, a ka ikela ha maotwana finyela.'	G	A laola motjheso wa mmele. Palo ya mantswe (62).

HO TSHWAYA KGUTSUFATSO:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso ho itshetlehile hodima ho kenyeletsa dintlha tse hlokwang ke potso.

Qotso: Polelo ha e ntse e le jwalo kaha e tswa temeng.

Polelo e fokoditsweng feela dikotwana tsa mantswe empa e ntse e na le tlhahlamano e tshwanang ya mantswe ho tswa temeng.

Ntlha: Polelo e bopilweng ka tsela e fapaneng le ya sethatho feela e ntse e arabela potso.

Polelo e nang le tlatsitso ya mantswe a mang kapa tshebediso ya mahlalosongwe feela e ntse e arabela potso.

- **Kabo ya matshwao:**

- Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (ntlha e le 1 bakeng sa ntlha ya sehlooho).
- Matshwao a 3 bakeng sa puo
- Matshwao kaofela: 10

- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse mantswe a bona:**

- Ha dintlha tse 1–3 di nepahetse: fana ka letshwao le 1
- Ha dintlha tse 4–5 di nepahetse: fana ka matshwao a 2
- Ha dintlha tse 6–7 di nepahetse: fana ka matshwao a 3

- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse diqotso di le jwalo:**

- Diqotso tse 6–7: se fane ka matshwao bakeng sa puo
- Diqotso tse 1–5: fana ka letshwao le 1 bakeng sa puo

Dintlha	Tse iqapetsweng	Tse qotsitsweng di le jwalo
Matshwao a dintlha		
Matshwao a puo		
Matshwao		
Matshwao ohle		

ELA HLOKO:

- **Palo ya mantswe:**

- Batshwayi ba lokela ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
- Se ke wa hula matshwao haeba bahlahlobuwa ba sa bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng kapa haeba palo ya mantswe a sebedisitsweng e ngotswe e fosahetse. Ha palo ya mantswe e tlotse moedi o boletsweng, bala ho fihla palong ya mantswe e behilweng, ebe o emisa moo.

Mohlala

Puo	Polelo/Polelwana			Palo ya mantswe
Sesotho	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO****Mopeleto**

- Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
- Dikarabo tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
- Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswe, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng di be di ngolwe ka dipolelo tse felletseng ho latela ditaello.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1 Ho batswadi ✓ hobane ke bona ba tla hlokomela hore ba ise bana ba bona sekolong sena. ✓ (2)
- 3.2 Ke ntlha. Hobane matsatsing ana ao re phelang ho ona dintho boholo di se di etswa ka teknoloji. ✓ ✓ (2)
- 3.3 Ho susumetsa batswadi ka ho hlakisa hore ba ise bana ba bona sekolong sa komporo hore ba ithute yona ba sa le banyane dilemong hobane ba ka ithuta yona kapele. ✓ ✓ (2)
- 3.4 Ho hlalosa hore ditefello tse lefshwang sekolong sena ha di bitse haholo, batswadi ba bangata ba ka kgona ho lefa. ✓ ✓ (2)
- 3.5
- E, nka mo isa ngwanaka hobane morupelli wa bona o shebahala e le motho ya mosa kaha o a tsheha.
 - E, kaha bana ba fuwa monyetla wa ho sebedisa dikomporo, seo se tla eketsa tsebo ya bona.
 - Setshwantsho se thathiselletsa molaetsa o ngotsweng ka mantswe, bobedi di bua lekomo le tshwanang.
 - E, nka mo isa kaha ke tla be ke fa ngwanaka monyetla wa ho ithuta le bana ba merabe e fapaneng.
 - Tjhe, kaha barutwana e le ba emetseng morabe o itseng feela wa batho, se ka nna sa nnyahamisa kaha se fana ka maikutlo a hore dithuto tsena di reretswe morabe oo feela. ✓ ✓ (2)
- [Tshwaya ntlha e le nngwe feela]** [10]

POTSO YA 4

- 4.1 Buka e welang fatshe.
Diborele tse welang fatshe.
O tonne mahlo
Mantswe a a buang
O ahlame
O phahamisitse matsoho ho bontsha hore o tshohile
Puo ya mmele e bontshang ho se phutholohe. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 4.2 Moshanyana o thabetse ketso ya hore sethunya sa ntatae se mo thusitse ho rarollo bothata boo a neng a e na le bona a sa lemohe kotsi eo a ikenyang ho yona ya tlolo ya molao/kapa bothata boo motswadi a ka iphumanang a le ho bona ka baka la ho beha sethunya moo bana ba se fihlellang habonolo. ✓✓ (2)
- 4.3 E nepahetse. Ho ya ka dilemo tsa hae ha a eso kgone ho hlalohanya pakeng tsa ketso e nepahetseng le e fosahetseng. ✓✓ (2)
- 4.4 Sethunya. ✓ (1)
- 4.5 E loketse maemo a ditaba kaha ntata sebakadi sena o tshositswe ke ho lemoha hore ngwana o ne a tshwere sebetsa se kotsi seo a neng a ka nna a bolaya bana ba bang ka sona kapa a ipolaya yena. ✓✓ (2)
- 4.6 Ke thuto ya hore batswadi ba tlameha ho kwalla dithunya tsa bona moo ho bolokehileng hore bana ba se ke ba di fumana habonolo.
Ke thuto e reng batswadi ba lokela ho ruta bana ba bona hore ha ba e na le mathata ba ba bolelle ona ho na le ho itharollela ona ✓✓ (2)

[10]**POTSO YA 5**

- 5.1
 - E reretswe bahlahlobuwa hore ba itokisetse ditlahlobo ka nako ba se ke ba emela motsotso wa ho qetela.
 - E reretswe Lefapha la thuto ✓ ho hlophisetsa bahlahlobuwa ditlahlobo ka nako. ✓✓**[Tshwaya e le nngwe feela]** (3)
- 5.2 B/ho matlafatsa seo a buang ka sona. ✓✓ (2)
- 5.3 Le sebedisitswe bakeng sa ho bontsha ho tatela ditlahlobo ha bahlohlobuwa kaha ba le malala-a-laotswe ho ngola ditlahlobo tseo. ✓✓✓ (3)

- 5.4 E re bolella hore barutwana ba sa itokisetsang ditlhahlobo ba a tshoha ha ditlhahlobo di atamela. ✓ ✓ (2)
[Motshwai a ananele dikarabo tsa bahlahlobuwa tse bontshang ho [10]
tsieleha ha bona nakong ya ditlhahlobo]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70